

—

DOUĂ

VARIANTE

ALE

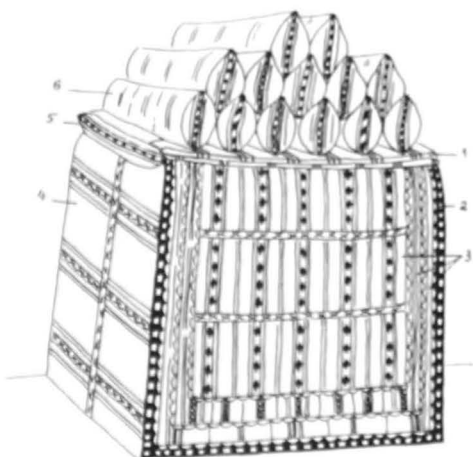
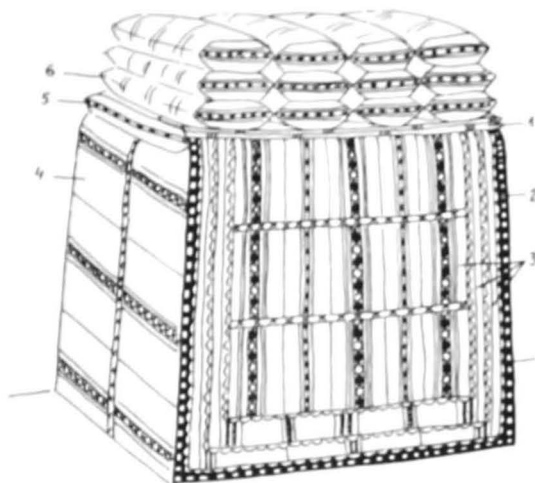
„PATULUI DE PARADĂ“

ÎN

ZONA

TÎRNAVE

M. FOCȘA, GH. NISTOROAI, E. LUPU

« Boltă » și « cotărlău » din subzona Rupea 1. lepedeu « dirătit »; 2. lepedeu « preștit »; 3. lepedeu « cu vargă »; 4. « pînzătură dîndărătul patului »; 5. fund de străjăc; 6. « căpătîie ».

Prezența în camera curată a unui pat de paradă este frecventă în Transilvania. Spre

deosebire de patul cu teancul de țesături, existent în Muntenia și Moldova, patul de paradă

apare ca un ansamblu organizat după anumite reguli colective, specifice locului, felul cum este alcătuit avînd în vedere atît un efect de ansamblu cît și valorificarea în parte a țesăturilor componente.

Comun în Transilvania atît românilor, cît și populațiilor săsești și maghiare, el apare la români în diferite tipuri și variante, dintre care una dintre cele mai interesante este aceea a patului pe care îl vom numi, oarecum impropriu, pat cu baldachin, baldachinul constituind, fără a fi aparent, un element de substructură a patului care suportă țesăturile angajate în alcătuirea lui.

Acestui tip general, destul de extins de altfel în Transilvania, i se încadrează cele două variante pe care le-am întîlnit în zona Tîrnavelor, la cele două extremități ale sale — una în cîteva sate din jurul Rupei (Rupea, Homorod, Paloș, Mateiaș, Bogata Olteană), cealaltă în apropierea Blajului, pe cursul Tîrnavei Mici (Copâlna de jos, Simcei, Spini). Pe cînd însă la Rupea și în jur, instalarea patului de paradă în camera curată este obișnuită încă viu, înspre Blaj, patul de paradă, dispărut de mai multă vreme, nu a putut fi reconstituit decît pe bază de informații verbale. În schimb, se găsesc numeroase piese textile care au făcut parte din alcătuirea lui.

Și într-un caz și în celălalt, patul de paradă este construit prin adăugarea la patul de dormit a unui baldachin rudimentar de lemn, care constituie suportul pe care sînt orînduite țesături variate într-o arhitectură savantă, în așa fel încît întregul pat este învăluit. Patul de paradă era folosit și cu funcția primordială de pat de dormit, în el fiind culcați copiii.

Ceea ce apare caracteristic pentru ambele variante de care ne ocupăm, este marelă număr de țesături angajate în alcătuirea patului de paradă, precum și originalitatea lor, unele din ele nefiind cunoscute în alte părți.

Deosebirea dintre cele două variante stă nu în structura generală foarte unitară a patului, ci în genul țesăturilor folosite. Astfel, pe cînd în Rupea și în satele din jur, se folosesc țesături din pînză alese și țesături din lînă de categoria țolului țesut în carouri și în vârgi, în negru pe alb, caracterul decorativ al ansamblului fiind dat de țesăturile din pînză, în satele cercetate pe cursul Tîrnavei mici se folosesc, pe lîngă țesăturile de pînză, chilime alese într-un colorit foarte viu, valoarea lor decorativă fiind cel puțin egală cu cea a țesăturilor de pînză.

Denumit «boltă» și «cotărlău» în Rupea și în jur și «pat cu băbauă» în satele din apropierea Blajului, patul de paradă are, după cum am mai spus, o structură unitară și un aspect caracterizat printr-o anumită monumentalitate.

Pe baldachin se așază străjăcul (saltea), unul sau amîndouă capetele, dacă ambele sînt

vizibile, fiind îmbrăcate cu «funduri de străjac» alese. În forma unor capete de «căpătie» (perne), fundurile de străjac alcătuiesc un element artistic specific și foarte original pentru aceste locuri; ele nu apar, pe cît știm, și în altă parte în cuprinsul Transilvaniei. Cercetarea integrală a țesăturilor din zona Tîrnavelor ar putea stabili în ce măsură fundul de străjac constituie un element caracteristic diferențial al zonei.

Peste străjac, în subzona Rupei, se așază de-a lungul patului, în partea lui din față, un «lepedeu dîrstit» (țol din lînă dat la pîuă și învărgat cu negru), împăturit, pe sub care sînt prinse țesăturile care închid patul în partea lui din față «lepedeu preștit» (țol din lînă nedat la pîuă, în carouri, negru pe alb) și 3 lepedece din pînză «cu vargă»¹ suprapuse. Deoarece patul de paradă este așezat în colțul camerei, el mai este închis și pe o latură cu o țesătură specială învărgată («pînzăturică» sau «pînzătură dîndărătul patului»)².

În sfîrșit, peste străjac este clădită arhitectura importantă și impunătoare a celor 12 căpătie mari — de regulă — care ajunge uneori pînă în tavan.

Alcătuirea patului de paradă ascultă de unele reguli interesante ce corelează felul în care sînt țesute și decorate țesăturile, precum și dimensiunile lor cu locul pe care îl ocupă în organizarea ansamblului.

Astfel, lepedecele «cu vargă», de dimensiuni variate, au capetele bogat decorate și sînt suprapuse în așa fel, încît capetele celor 3 piese rămîn degajate, potențînd efectul decorativ. În unele sate, chiar și ordinea în care sînt așezate este stabilită precis, manifestînd prin aceasta un admirabil simț al economiei mijloacelor și gradării efectelor, general în arta populară. La Paloș, de pildă, se așază întîi un lepedeu cu cîmpul de cînepă, peste el un lepedeu «infuscelat» (învărgat cînepă cu bumbac), iar pe deasupra un lepedeu confecționat în întregime din bumbac.

În ceea ce privește felul cum sînt așezate căpătiile există unele diferențieri locale; pe cînd la Mateiaș și Bogata, căpătiile sînt așezate orizontal, pe 3 rînduri suprapuse de cîte 4 piese, la Rupea, Paloș și Homorod, ele stau pe muchie, pe 2—3 rînduri, fiind intercalate unele cu altele.

În satele din apropierea Blajului, trăsătura caracteristică a patului de paradă vine de la țesăturile care îl închid în partea din față — 3 chilime și 3 lepedece albe, dispuse alternativ.

Așezat întotdeauna într-unul din colțurile din fund ale camerei, patul de paradă era odinioară integrat în ansamblul bine structurat al interiorului. El constituie un element prin excelență

¹ Lepedeele «cu vargă» sînt denumite după modul de decorare prin învărgare.

² Țesături de același gen erau folosite în cadrul interiorului și pentru decorarea pereților.

reprezentativ³, rolul lui funcțional fiind destul de limitat.

Frumusețea remarcabilă și intensitatea decorativă a țesăturilor îi conferea un rol puternic decorativ în cadrul interiorului.

În subzona Rupei, bogăția și diversitatea țesăturilor care îl compun este compensată printr-o unitate ornamentală deosebită. Sistemul decorativ este întemeiat pe învăgare și pe contrastul dintre roșul intens al porțiunilor decorate, cu albul de bumbac și gălbuiul de cîneșă al cimpului, interpretarea cromatică a motivelor ornamentale fiind de asemenea unitară.

În satele urmărite pe cursul Tîrnavei mici, rolul decorativ al patului de paradă nu poate fi judecat decît după piesele textile existente izolat.

Varietatea ornamentală și cromatică puternică a chilimelor, valorată prin contrast cu albul lepedeelor, stabileau desigur raporturi mai complexe cu fundurile de străjăc și căpătîiele clădite pînă în tavan, a căror diversitate decorativă punea în joc armonii cromatice, motive și modalități de interpretare mai variate și foarte îndrăznețe uneori.

Patul de paradă cu baldachin se întâlnește sub diferite denumiri și în alte părți ale Transilvaniei. Nu este exclus ca el să fi rezultat din adaptarea patului cu baldachin propriu-zis din interiorul burghez⁴ unor finalități proprii interiorului țărănesc.

Deși a păstrat într-o oarecare măsură rolul funcțional al patului de dormit, el a dezvoltat în special rolul reprezentativ al patului cu teancul de țesături. Dar prin desfășurarea țesăturilor și prin ordonarea lor într-o structură cu sens decorativ, el a devenit unul din cele mai importante elemente artistice ale interiorului.

Este interesant de remarcat pentru zona cercetată că pe un teritoriu relativ limitat s-au dezvoltat 2 variante ale acestui tip de pat de paradă, în funcție de creația textilă locală, precum și unele subvariante, ceea ce confirmă încă o dată capacitatea de diversificare a creației populare în cadrul structurilor și valorilor ei specifice.

³ În apusul și centrul Europei, în cursul evului mediu, patul a devenit punctul central al amenajării interiorului, dîndu-i-se o mare importanță. El ajunge în Renaștere o mobilă reprezentativă, care era ridicată prin toate mijloacele deasupra rolului strict utilitar, v. Adolf Feulner, *Kunstgeschichte des Möbels*, în Propyläen Verlag, Berlin, ed. III.

⁴ Patul cu baldachin, legat constructiv de pat și avînd dimensiunile patului, este folosit în goticul străz, fiind uneori complet învăluit de țesături. El s-a menținut în forma aceasta pînă în Renouan. v. Ad. Feulner, *Kunstgeschichte des Möbels*, în Propyläen Verlag, Berlin, ediția III. Cu timpul el a pătruns și în interiorul țărănesc din unele țări ale Europei Centrale și Slavice, mai ales ca pat pentru lehnău (v. A. Vacla-vik, *Volkstume und Gewebe*, Artia, Praga, fig. 2); Ungaria (v. Malenkov Duzak, *A magyar Nép művészei, meggedés Kései: A Dunántúli magyar nép művészei*, Budapest, 1912, fig. 70); Polonia (v. Irena Czerniecka, *Polnische Volkskunst*, Warszawa, 1937, fig. 46).

Nu este pe deplin lămurită problema începuturilor litografiei lui Gheorghe Asachi, și aceasta din lipsa unor documente care să ne informeze asupra activității desfășurate de Asachi la Viena, începînd cu sfîrșitul anului 1822.

Un fragment dintr-o scrisoare adresată lui Gheorghe Asachi de către A. Balș, datată 27 august/ 9 septembrie 1823,¹ ne dă puțința să aducem unele contribuții la problema amintită mai sus.

Cu privire la data la care a fost litografiat portretul țarului Alexandru s-au emis mai multe ipoteze. N. Iorga scria următoarele, referindu-se la această temă: « *Asachi, care litografia încă din 1826, cînd se afla tot la Viena, după pribegia începută în 1821, un portret de interes istoric și universal, și anume al împăratului rusesc răsplătitor Alexandru, el mări înainte de*

¹ Biblioteca V. A. Urechia - Galați, Fond special nr. 57. Scrisoarea provine din donația lui V. A. Urechia și are mențiunea autografă « către G. Asachi ».

NOTE

DESPRE

DOUĂ DIN

LITOGRAFIILE LUI

GHEORGHE ASACHI

PAUL PĂLTĂNEA